

**Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu**

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti stěžovatelky **I. D.**, právně zastoupené JUDr. Josefem Zubkem, advokátem se sídlem 1. máje 398, Třinec, proti rozsudku Krajského soudu v Ostravě ze dne 21. 4. 2015 č. j. 71 Co 27/2015-238, za účasti **Krajského soudu v Ostravě** jako účastníka řízení a **České republiky - Ministerstva spravedlnosti** jako vedlejšího účastníka řízení,

takto:

I. Rozsudkem Krajského soudu v Ostravě ze dne 21. 4. 2015 č. j. 71 Co 27/2015-238 bylo porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý proces, zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, jakož i právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím, zaručené čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 21. 4. 2015 č. j. 71 Co 27/2015-238 se proto ruší.

Odůvodnění

I.

1. Ústavnímu soudu byl dne 5. 8. 2015 doručen návrh na zahájení řízení o ústavní stížnosti podle ustanovení § 72 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), prostřednictvím něhož se stěžovatelka domáhá zrušení shora uvedeného rozsudku odvolacího soudu s tvrzením, že jí došlo k porušení jejího základního práva na spravedlivý proces zaručeného čl. 36 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Z obsahu ústavní stížnosti, napadeného rozsudku a z vyžádaného soudního spisu zjistil Ústavní soud následující skutkové okolnosti případu. Okresní soud ve Frýdku-Místku rozsudkem ze dne 3. 10. 2014 č. j. 12 C 10/2012-204 vyhověl žalobě stěžovatelky a žalovanou Českou republiku - Ministerstvo spravedlnosti (dále jen „vedlejší účastník“) zavázal k zaplacení částky 50 000 Kč (výrok I.), k náhradě nákladů řízení ve výši 26 049 Kč (výrok II.) a k náhradě nákladů státu ve výši 27 669 Kč (výrok III.). Okresní soud vyšel ze zjištění, že proti stěžovatelce jako obviněné bylo dne 7. 9. 2009 zahájeno trestní stíhání pro podezření ze spáchání trestného činu pojistného podvodu - skrze havárii automobilu jí řízeného - ve stádiu pokusu podle § 8 odst. 1 k § 250a odst. 1, 3 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a to

usnesením Policie ČR ve Frýdku-Místku. Rozsudkem Okresního soudu ve Frýdku-Místku č. j. 3 T 225/2009-279 ze dne 21. 1. 2011, který nabyl právní moci dne 15. 2. 2011, byla stěžovatelka zproštěna obžaloby podle § 226 písm. b) zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“), neboť v obžalobě označený skutek není trestným činem. Trestní řízení trvalo od 7. 9. 2009 do 15. 2. 2011 a negativně se podle stěžovatelky projevilo v její osobnostní sféře, zejména dotčením jejího soukromí, narušením vztahů na pracovišti i vůči nejbližším příbuzným, jakož i zhoršením jejího psychického a fyzického stavu. Proto dopisem ze dne 31. 5. 2011 stěžovatelka uplatnila u vedlejšího účastníka nárok na náhradu nemajetkové újmy v žalované výši, na což jí vedlejší účastník sdělil dopisem ze dne 8. 11. 2011, že jejím požadavku na náhradu nemajetkové újmy nevyhovuje s tím, že v daném řízení sice došlo k vydání nezákonného rozhodnutí, avšak konstatování porušení práva spolu s obsahem zprošťujícího rozsudku je dostačujícím prostředkem nápravy. Stěžovatelka se proto svého tvrzeného nároku domáhala žalobou.

3. Po právní stránce okresní soud posoudil nárok stěžovatelky podle příslušných ustanovení (zejména § 7, § 8, § 31a) zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon č. 82/1998 Sb.“), a po posouzení zjištěného skutkového stavu dospěl k závěru, že žaloba je důvodná. Dovedil, že došlo k naplnění předpokladů vzniku odpovědnosti státu za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím, neboť usnesení o zahájení trestního stíhání ve spojení se zprošťujícím rozsudkem jsou právě takovými rozhodnutími. Z průběhu trestního řízení nelze ani dovést, že by snad stěžovatelka vlastním zaviněním přispěla k zahájení trestního stíhání vůči své osobě.

4. Okresní soud v rozsudku odkázal na judikaturu Nejvyššího soudu a shledal, že pouhé konstatování porušení práva v intencích stanoviska vedlejšího účastníka k uplatněnému nároku není v této věci dostačující. Stěžovatelka (žalobkyně) byla do zahájení trestního stíhání zcela bezúhonnou občankou. Po dvacet let byla zaměstnána na Městském úřadu Třinec v odboru investic. Stíhána byla pro podezření z pokusu trestného činu podvodu, za nějž bylo možné uložit trest odnětí svobody až na dva roky; trestní stíhání trvalo téměř rok a půl. Stěžovatelka byla opakovaně předvolávána nejprve k podání vysvětlení a později k výslechu před policejním orgánem, zúčastnila se tří hlavních líčení u soudu. O trestním stíhání byl informován její vedoucí, její spolupracovnice i nejbližší rodinní příslušníci. Podle názoru soudu prvního stupně bylo nepochybné, že trestní řízení ovlivnilo pohled na stěžovatelku v zaměstnání i v rodině a vzbudilo pochybnosti o její čestnosti a bezúhonnosti. Trestní stíhání se rovněž negativně odrazilo na zdravotním stavu stěžovatelky; zde soud vycházel zejména ze znaleckého posudku MUDr. Evy Kohoutkové, z něhož sice vyplynulo, že příčinou tělesných i psychických potíží žalobkyně byl úraz utrpěný již při samotné autohavárii dne 25. 6. 2008, znalkyně však nevyloučila, že k prohloubení zejména psychických potíží žalobkyně došlo po sdělení obvinění z trestného činu. Požadovanou částku proto okresní soud shledal zcela přiměřenou vzhledem k povaze trestní věci, délce trestního řízení a následkům způsobených trestním řízením v osobnostní sféře stěžovatelky.

5. Proti rozsudku okresního soudu podal odvolání vedlejší účastník. Odvolací soud poté rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že žalobu zamítl (výrok I.). Současně rozhodl, že je stěžovatelka povinna zaplatit na náhradě prvostupňových nákladů

vedlejšímu účastníkovi částku 18 348,80 Kč (výrok II.) a státu částku 27 669 Kč (výrok III.) bez toho, že by některý z účastníků měl právo na náhradu nákladů odvolacího řízení. Odvolací soud se v odůvodnění rozsudku ztotožnil se skutkovými zjištěními okresního soudu, nesouhlasil však s jeho závěrem, že se trestní řízení negativně projevilo v osobnostní sféře žalobkyně narušením soukromého a rodinného života, vztahů na pracovišti a zhoršením jejího psychického a zdravotního stavu. Tento závěr neměl podle odvolacího soudu oporu v provedeném dokazování.

6. Odvolací soud se podrobněji zabýval již na prvním stupni provedenými znaleckými posudky a dovedl z nich vyvrácení stěžovatelčiných tvrzení stran zhoršení zdravotního stavu a psychických problémů v souvislosti se zahájením trestního řízení. Z posudků znalkyň MUDr. Martinů i MUDr. Kohoutkové se podává, že vertebrogenní potíže (i tinitus auris) byly u stěžovatelky přítomny již nejméně tři roky před autonehodou a výrazně se právě po ní zhoršily. Ani ke vzniku či prohloubení psychických potíží žalobkyně (úzkostná a depresivní reakce) nedošlo v zásadní míře až po sdělení obvinění. K prokázání tvrzení o narušení vztahů na pracovišti a v rodině stěžovatelka přes poučení soudu prvního stupně podle § 118a odst. 3 občanského soudního řádu (též „o. s. ř.“) navrhla jen svůj účastnický výslech, kterým však podle odvolacího soudu svá tvrzení dostatečně nepodpřela.

7. Odvolací soud proto uzavřel, že konstatování o porušení práva, jímž příslušná organizační složka státu odpověděla na uplatnění nároku stěžovatelky na nemajetkovou újmu, bylo v intencích ustanovení § 31a odst. 2 zákona č. 82/1998 Sb. dostačující formou zadostiučinění. Stěžovatelka neprokázala takový rozsah nemajetkové újmy, jenž by odůvodňoval přiznání satisfakce v penězích. Soud připomněl, že orgán státu (vedlejšího účastníka, resp. žalovaného) přiznal stěžovatelce odškodnění spočívající v nákladech vynaložených na obhajobu v trestní věci.

8. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítla, že odvolací soud posoudil odpovědnost státu nedostatečně a spokojil se s formálním pohledem na postup orgánů činných v trestním řízení, zejména policie a státního zástupce. Přehlédl počínání soudního znalce v trestní věci, jehož závěr posudku vedl k jejímu trestnímu stíhání a nedocenil negativní dopad řízení na její osobu, jestliže necitlivě dovedl, že dostačujícím zadostiučiněním je konstatování o porušení práva. Odvolací soud vybral v civilním sporu ze znaleckých posudků pouze ty pasáže, které mají svědčit v neprospěch stěžovatelky. Nebýt nezákonného trestního stíhání, nedošlo by u stěžovatelky k prohloubení psychických potíží.

II.

9. Ústavní soud si k ústavní stížnosti vyžádal vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení. Podle vyjádření Krajského soudu v Ostravě bylo v řízení postupováno v souladu s procesními principy a rozhodnutí má základ v konstantní judikatuře a v hmotném právu. Podle vedlejšího účastníka nedosahují tvrzení stěžovatelky v ústavní stížnosti ústavněprávní roviny. Vedlejší účastník se vyjádřil podrobně k obsahu znaleckých posudků a odkázal na konstatování odvolacího soudu, že oporu v dokazování nemá závěr, že se trestní stíhání negativně projevilo v osobnostní sféře stěžovatelky, zejména narušením vztahů na pracovišti, vztahů s nejbližšími příbuznými a zhoršením jejího zdravotního stavu. Tento svůj závěr krajský soud řádně odůvodnil a opřel o konkrétní

skutečnosti vyplynuvší z provedeného dokazování; stěžovatelka sama žádné další důkazy nenavrhlá.

III.

10. Ústavní soud, dříve než přistoupí k meritornímu projednání ústavní stížnosti, zkoumá, zda tato splňuje všechny formální předpoklady podle zákona o Ústavním soudu. V dané věci je zřejmé, že ústavní stížnost byla podána včas (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu), stěžovatelka byla řádně zastoupena (§ 30 odst. 1 zákona o Ústavním soudu) a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu). Proto Ústavnímu soudu nic nebránilo v projednání věci, a to bez nařízení jednání, neboť jednání by nevedlo k dalšímu objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

IV.

11. Ústavní stížnost je důvodná.

12. Ústavní soud již vícekrát konstatoval, že právní základ nároku jednotlivce na náhradu škody v případě trestního stíhání, které je skončeno zproštěním obžaloby (či zastavením trestního stíhání), je třeba hledat nejen v ustanovení čl. 36 odst. 3 Listiny, ale v obecné rovině především v čl. 1 odst. 1 Ústavy, tedy v principech materiálního právního státu. Má-li stát být skutečně považován za materiální právní stát, musí nést objektivní odpovědnost za jednání svých orgánů, resp. za jednání, kterým orgány veřejné moci přímo zasáhly do základních práv jednotlivce. Stát nemá svobodnou vůli, nýbrž je povinen striktně dodržovat právo v jeho „ideální“ (škodu nepůsobící) interpretaci. Na jednu stranu je povinností orgánů činných v trestním řízení vyšetřovat a stíhat trestnou činnost, na druhou stranu se stát nemůže zříci odpovědnosti za postup těchto orgánů, pokud se posléze ukáže jako postup mylný, zasahující do základních práv. V takové situaci není rozhodné, jak orgány činné v trestním řízení vyhodnotily původní podezření, ale to, zda se jejich podezření v trestním řízení potvrdilo - což se v předmětném případě nestalo [srov. nálezy sp. zn. IV. ÚS 642/05 ze dne 28. 8. 2007 (N 133/46 SbNU 249), sp. zn. IV. ÚS 3193/10 ze dne 10. 3. 2011 (N 42/60 SbNU 491)].

13. Každé trestní řízení negativně ovlivňuje osobní život trestně stíhaného, na kterého je sice do okamžiku právní moci meritorního rozhodnutí třeba pohlížet jako na nevinného, avšak samotný fakt trestního stíhání je zátěží pro každého obviněného [nález sp. zn. I. ÚS 554/04 ze dne 31. 3. 2005 (N 67/36 SbNU 707)]. V takových případech je především na soudu, aby výši zadostiučnění stanovil s ohledem na specifické okolnosti konkrétního případu. Kritéria, která pravidelně mohou indikovat rozsah způsobené nemajetkové újmy, jsou v případech zahájení trestního stíhání (řízení), které neskončilo pravomocným odsuzujícím rozsudkem, povaha trestní věci, délka trestního řízení a následky v osobnosti člověka (srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 2813/2011 ze dne 27. 6. 2012).

14. Z hlediska průběhu důkazního řízení nelze mít výhrady k hodnocení závěrů obou znaleckých posudků odvolacím soudem ve věci o náhradu škody proti státu v tom směru, že žalobkyně (stěžovatelka) neunesla důkazní břemeno o podstatném zhoršení svých zdravotních obtíží jinak než úrazem při předmětné dopravní nehodě. Nelze si také

nepovšimnout, že stěžovatelka, ač poučena řádně soudem, nevyužila všech svých důkazních možností, zejména návrhu na případný výslech svědků ke své osobní situaci v době trestního stíhání.

15. Nepřijatelný je však v ústavní rovině způsob, jakým odvolací soud hodnotil (a následně interpretoval z hlediska kritérií odškodnění) obsah důkazu výslechem stěžovatelky. Na tom nic nemění charakter tohoto důkazu, jenž je podle konstantních závěrů procesualistické nauky důkazem podpůrným (srov. slova ustanovení § 131 odst. 1 o. s. ř. – „jestliže dokazovanou skutečnost nelze prokázat jinak“). Odvolací soud navíc hodnotil tento důkaz bez dalšího odlišně od soudu prvního stupně, ačkoli stěžovatelku vyslyšel a obsah její výpovědi hodnotil již právě prvostupňový soud.

16. Odvolací soud obsah výpovědi stěžovatelky shrnul a nepřipustně „objektivizoval“ do dvou svých závěrů. Uvedl, že v době trestního stíhání nebyla učiněna vůči stěžovatelce žádná opatření ze strany jejího zaměstnavatele, tato nadále vykonávala svou pracovní funkci a jednala s osobami i mimo městský úřad. Kromě toho uvedl, že stěžovatelka neztratila v téže době podporu svého syna ani svých rodičů, tito s ní soucítili a měli-li pochybnosti, tak spíše o vedení trestního řízení než o nevině stěžovatelky. Jinak vyjádřeno, mohla-li stěžovatelka pokračovat ve své práci a neztratila-li důvěru nejbližších, nic podstatného se vlastně nestalo. Odvolací soud tu náležitě nezohlednil, že samotný fakt trestního stíhání je zásahem do života obviněné osoby, jež je vystavena výrazné psychické zátěži. Tato skutečnost má povahu skutkové domněnky a prizmatem důkazní nauky jde o zkušenostní větu, kterou měl odvolací soud potřebnou měrou akcentovat.

17. V obecné rovině je žádoucí konstatovat, že právě zprošťující rozsudek v trestním řízení je právní skutečností, v jejímž kontextu by soud, rozhodující o náhradě škody vzniklé výkonem veřejné moci, měl zvažovat, zda postačí samotné konstatování o porušení práva státem (v intencích věty první § 31a odst. 2 zákona č. 82/1998 Sb.), je-li základem vzniku odpovědnosti státu obvinění osoby z trestného činu.

18. Největším deficitem odůvodnění měnicího a zamítavého rozsudku odvolací instance je však chybějící posouzení povahy trestní věci ve světle jejího konkrétního průběhu, ač přezkumný soud samotnou existenci zmíněného měřítka nezamlčel.

19. Průběh trestního řízení, jak je rekapitulován již v rozsudku soudu prvního stupně v civilní věci, je totiž způsobilý vyvolat pochybnosti, zda se objasňování, stíhání a sankcionování trestné činnosti vždy skutečně – a hospodárně – zaměřuje na adekvátní skutky, s nimiž se orgány činné v trestním řízení seznámí.

20. Ze záznamu o dopravní nehodě ze dne 25. 6. 2008 bylo zjištěno, že po nehodě automobilu řízeného stěžovatelkou na místní komunikaci byla policejní skupinou vyšetřování dopravních nehod nalezena na kapotě i čelním skle havarovaného vozu srst ze srny. Stěžovatelka později při vyšetřování, jemuž předcházelo odmítnutí plnění pojišťovnou, odmítla vypovídat, sdělila však orgánu policie všechny požadované osobní údaje a navrhla, aby bylo místo nehody ohledáno z hlediska průměru stromu v místě nárazu a stopy nárazu na vozidle. Z podnětu žalobkyně byl poté zpracován znalecký posudek, podle něhož poškození vozidla z technického hlediska odpovídá nehodovému ději. Při hlavním líčení následně vypovídali dva dopravní policisté, kteří nehodu na místě šetřili; jejich výpověď potvrdila též kriminalisticko-antropologická expertíza,

podle níž nalezené chlupy pocházely ze srnčí zvěře. Obžalovaná byla obžaloby zproštěna s tím, že v žalobním návrhu označený skutek není trestným činem.

21. Odvolací soud nevzal tato fakta jakkoli v úvahu, ač nasvědčují závěru, že stěžovatelka musela v trestním řízení čelit obvinění na samé hranici důvodnosti.

V.

22. Ústavní soud již v minulosti, například v nálezu sp. zn. III. ÚS 31/97 ze dne 29. 5. 1997 (N 66/8 SbNU 149) nebo v nálezu sp. zn. I. ÚS 34/98 ze dne 10. 11. 1998 (N 137/12 SbNU 285), opakovaně konstatoval, že nesprávná (též neúplná) interpretace rozhodného hmotného práva není v zásadě podřaditelná pod pochybení předvídaná ustanovením čl. 36 odst. 1 Listiny, avšak taková interpretace může být důvodem kasačního nálezu, je-li jí zasaženo některé z ústavních hmotných subjektivních práv. Takový stav nastal v nyní posuzované věci.

23. Odvolací soud zasáhl opomenutím posouzení povahy, resp. průběhu trestního řízení se stěžovatelkou i nesprávnou a procesně vadnou interpretací obsahu její výpovědi do jejího práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť nedostal kritérium, podle nichž se obdobné případy uplatněného nároku na náhradu škody proti státu posuzují (srov. b. 12, 13 výše). Týmž zásahem, vedoucím k nesprávnému rozhodnutí ve věci samé, bylo z hlediska materiálního porušeno též ústavní právo stěžovatelky na náhradu škody způsobené jí nezákonným rozhodnutím orgánu veřejné moci podle čl. 36 odst. 3 Listiny (usnesením o zahájení trestního stíhání ve spojení se zprošťujícím rozsudkem, viz § 7 odst. 1, § 8, § 31a zákona č. 82/1998 Sb.).

24. Ke stěžovatelkou požadované výši zadostiučinění lze jen – bez jakékoli prejudice – dodat, že se jeví jako zcela postačující; ostatně obecné soudy nárokovanou částku samu o sobě žádné kritice nepodrobily.

25. Na okraj posouzení věci Ústavní soud konstatuje, že nejen trestní, ale i civilní soudy konaly v řízení s nedostatečným respektem k zásadě hospodárnosti (procesní ekonomie). Tak kupříkladu soud prvního stupně nařídil v řízení o náhradu škody hned dva znalecké posudky k prokázání příčinné souvislosti mezi zdravotním stavem stěžovatelky před dopravní nehodou, po ní a v době trestního stíhání, ač se z povahy věci mohl spokojit s lékařskou zprávou o jejím zdravotním stavu (vyšetření včetně medikace) v období již s časovým odstupem po nehodě, v němž byla obviněna a poté obžalována.

26. Ze všech shora uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl [§ 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu] a napadené rozhodnutí zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona].

Poučení: Proti nálezu Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 26. dubna 2016

Vojtěch Šimíček
předseda senátu